

Nr 245.

Av herr **Olsson, Oscar**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till befrämjande av den andliga vården vid försvarsväsendet.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 139 till innevarande års riksdag föreslås omläggning av den andliga vården vid försvarsväsendet i nära anslutning till förslag av tillkallade sakkunniga (statens offentliga utredningar 1938: 33).

I spetsen för organisationen ställes "centralrådet för religiös och kulturell verksamhet inom försvarsväsendet" med två sektioner, den religiösa och den kulturella. Det skulle bestå av åtta ledamöter: en officer som ordförande, en representant för underbefälsförbundet, en präst i svenska kyrkan, en representant för diakonistyrelsen och en från frikyrkliga samarbetskommittén samt tre representanter för folkbildningsverksamheten. En sekreterare skulle utses för vardera sektionen.

Vid truppförbanden skulle det bli skilda organ för den religiösa och kulturella vården.

Den religiösa verksamheten skulle dels lämna utrymme för ordinarie religionsvård, under ledning av särskilt anställd präst tillhörande svenska kyrkan, dels en under mera fria former arbetande verksamhet, utövad av frivilliga sammanslutningar av olika slag. Beträffande den ordinarie religionsvården "vilja de sakkunniga anföra, att den särskilda andliga vården delvis torde böra ingå i den militära dagordningen. Så föreslås, att såväl obligatoriska korum och gudstjänster som ock 'krigsmans erinran', fosterländska högtiders firande, religiösa föredrag för hela förbandet m. m. skola i största möjliga utsträckning hållas å tjänstetid". Anordningar dessutom på personalens fritid avse emellertid frivilligt deltagande.

Organet för den kulturella verksamheten skulle bli "det kulturella utskottet" — "bildningsrådet" i de sakkunnigas förslag — vid varje truppförband. Det skulle bestå av fem medlemmar: en av truppförbandschefen utsedd ordförande, militärpastorn som självskriven ledamot, en representant för det fast anställda manskapet och två för i landet verksamma folkbildningsorganisationer. — Deltagandet i den kulturella verksamheten skulle vara helt frivilligt och helt förläggas till fritiden.

Kostnaderna för centralrådet skulle belöpa på 12,000 kr., för de kulturella utskotten på 23,000 kr. samt för den religiösa vården vid truppförbanden ungefär 65,000 kr. (35,000 kr. till soldathem och motsvarande verksamhet på riksstaten och ungefär 30,000 kr. till avlöning åt militärpastorerna från kyrkofonden).

En föregående utredning av tillkallade sakkunniga rörande den andliga vården vid krigsmakten avlämnades år 1921, men kom inte till beaktande

på grund av den snart därefter avsevärt nedskurna försvarsorganisationen. Av intresse är emellertid riksdagens behandling av frågan på grund av motioner 1918, då det uttalande gjordes som föranledde tillkallandet av nämnda sakkunniga. Kamrarna stannade i olika beslut i fråga om motiveringen. Första kammaren uttalade sig för en organisation av den andliga vården allt fortfarande under regementspastorernas ledning. Andra kammaren däremot biföll en av herr Engberg m. fl. avgiven reservation, vari uttalades att "regementspastorsinstitutionen bör avskaffas, och att den religiösa verksamheten bland de värnpliktiga bör anförtros åt frivilligheten". I motiveringen förekommer följande uttalande, som andra kammaren således gjorde till sitt: "Det är också utskottets övertygelse att varje tvång i religiöst hänseende totalt förfelar sitt syfte. Tvångskommenderingar till gudstjänster äro lika litet som det till gyckelspel förvandlade 'korum' ägnade att utöva ett förädlande inflytande. Här måste tvånget bort och rätt ges åt var och en att tvångsfritt få tillgodose sina religiösa behov." För övrigt uttalades i anslutning till en till första kammarens utskott fogad reservation, att den organisation som skulle omhänderta den andliga vården kunde lämpligen till väsentlig del bestå av kommittéer för större och mindre trupper med representanter för befäl och manskap.

Förslaget av 1937 års sakkunniga står således direkt i strid med andra kammarens principuttalande om full religionsfrihet åt de värnpliktiga. De sakkunniga gå rakt motsatta vägar i fråga om frivilligheten, när det gäller den religiösa och den kulturella verksamheten vid truppförbanden. När det gäller den kulturella vården, tycks de inse att den skulle motverka i stället för att främja sin uppgift, om de värnpliktiga kunde kommenderas till undervisnings-, uppbyggelse- och nöjesanordningar. Men de anser det tydligen inte lika absurt att försöka genom tvångsanordningar kommendera fram fromhet och gudsfruktan som det vore att med den metoden åstadkomma trevnad och kulturella intressen. Någon motivering för tvång i ena fallet och frihet i andra har de sakkunniga inte givit. Vad de säger om behovet av en effektiv andlig vård — "att detsamma icke alltid är känt och erkänt av de unga värnpliktiga i den grad, att de av egen drift vilja i full utsträckning se det till godo" — gäller, som de omedelbart erkänner, både det "specifikt religiösa" och "det allmänt intellektuella behovet av kunskap och bildning". Båda måste således "väckas". Att väckelsen i det ena fallet mer än i det andra bör åstadkommas eller skulle befordras av tvångsanordningar och kommenderingar lämnar de intet skäl för.

Andra kammarens uttalande 1918, att "tvånget måste bort och rätt ges åt var och en att tvångsfritt få tillgodose sina religiösa behov", är en lika självklar rättighet för de värnpliktiga nu. De har ålagts att utbilda sig militärt för landets försvar och har ingen skyldighet att därför låta sätta sig under förmynderskap i fråga om livsåskådning och andlig självuppföstran.

Intoleransen mot oliktankande har för övrigt skärpts under de år som förflutit mellan sakkunnigutlåtandena av 1921 och 1938. Trots all den möda som de 1918 tillkallade sakkunniga gjort sig för att krångla sig undan anklagelsen för den i tvångsgudstjänster liggande kränkningen av religions- och samvetsfriheten (sid. 87—90) för alla som inte deltaga helt frivilligt, medge de oförbehållsamt att deras försvar dock inte räcker till för folk "som på allvar besjälades av annan religiös övertygelse än den som därvid förkunnades". Därför anser de också att befrielse från deltagande bör beviljas envar, som av sin religiösa åskådning föranledes att anhålla därom. Inte ens det undantaget vill de 1937 tillkallade sakkunniga medgiva. Visserligen bör inte alltför stor vikt läggas på denna större vidsynthet hos 1918 års sakkunniga. De utgår nämligen ifrån att endast en kristen åskådning kan kallas för religiös och anser nog alla indifferentia och mot den kristna bekännelsen direkt inställda personer som oberättigade till full religions- och samvetsfrihet. Dessa stämplas som representanter för gudlöshet och religionsförakt. Uttryckligen ömma de sakkunniga i sin månhet om "religions- och samvetsfrihet" endast för de mest bigotta och ofördragsamma kristna, de som "hava en religiös åskådning så införlivad med vissa tros- och lärosatser, att en förkunnelse, som ej direkt och uttryckligen anslöte sig därtill, komme att för dem te sig såsom ett försök att förleda till avfall". Tydligt är emellertid att med den formulering de sakkunniga nödgats giva sin bestämmelse för befrielse från tvångsgudstjänsterna, konsekvensen kräver att varje religiös betänklighet mot personligt deltagande måste tillerkännas vitsord. Därför måste förslaget i sakkunnigbetänkandet av år 1938 anses som ännu mera kränkande för samvetsfriheten.

Det föreliggande förslaget kommer emellertid, om det av riksdagen godkännes, att bekräfta båda sakkunnigutlåtandenas uppfattning om de svenska medborgare, vilka inte ansluta sig till någon kristlig bekännelse, som mindervärdiga i förhållande till de kristna, varför de inte bör ha samma rätt till full religions- och samvetsfrihet vid fullgörandet av sin värnplikt. Ty den rätten har ingen oförkränt som tvingas deltaga i religionsutövning och kulthandling mot sin önskan. Deltagande i betydligt enklare kulthandlingar som den romerska statsreligionen krävde av sina soldater fördömdes av de första kristna, och deras martyrium för den sakens skull uppställes fortfarande som föredömlig ståndaktighet för oss. Men de kristna kyrkorna tyckas alltjämt vara mycket ömtåliga för övergrepp mot deras anhängares samvetsfrihet, under det att de för bekämpande av andras åskådningar inte är benägna att begränsa sig till användande av andens vapen utan gärna gripa till våldets, i kraft av sin sociala maktställning. Såsom i förevarande fall. Ty här har organisationen av den religiösa vården vid truppförbanden utbyggts mycket fastare och frikostigare än organisationen för den kulturella vården, så att möjligheterna att med andens vapen utan kommande-

ring och tvång nå fram till de värnpliktigas religiösa intresse blivit väsentligt starkare än för väckandet av deras kulturintressen i övrigt.

Det kan emellertid inte vid ordnandet av den andliga vården för den värnpliktiga ungdomen vara förenligt med statens vare sig intresse eller värdighet att trycka denna kränkande mindervärdighetsstämpel på de svenska medborgare, som inte bekänna sig till någon kristen åskådning och utlämna dem till tvångsuppfostran i en statsreligion. Grundlagen garanterar även icke kristna svenska medborgare religiös okränkbarhet. Principiellt kan det inte anses ligga något mera berättigat i att ett land vill påtvinga sina medborgare en viss religiös åskådning genom en skickligt lagd propagandaorganisation vid truppförbanden än att ett annat land i sina koncentrationsläger vill uppfostra t. ex. bekännelsekristna och marxister till den i sitt tycke enda berättigade fosterländska livsinställningen. I ett fritt demokratiskt land borde en sådan uppdelning av nationen i en rättrogen livsuppfattning å ena sidan och åt de rättrognas omvändelseförsök utlämnade villfarande livsåskådningar å den andra vara orimlig. Hur en sådan uppdelning skall kunna stärka fosterlandskänslan och försvarsviljan hos de till deltagande i den kristna kulten tvångskommenderade medborgarna är svårt att förstå.

Den religiösa vården anses dessutom böra tillförsäkras ytterligare inflytande genom att militärpastorn skall vara självskrivnen representant i det kulturella utskottet vid truppförbandet. I årtionden fördes för folkskolans vidkommande en ofta bitter strid för avskaffande av pastors självskrivnenhet i skolrådet. Det finns inga bärande skäl för upptagande av denna förlegade och i vår lagstiftning avförda självskrivnenhet för pastor i ledningen av det militära folkbildningsarbetet.

Då det således inte från någon synpunkt kan anses vara lämpligt för styrkan och sammanhållningen vid våra truppförband med anordningar för den andliga vården som kan föranleda religiösa stridigheter mellan grupper av värnpliktiga med olika religiös uppfattning och varje värnpliktig bör vara garanterad full okränkbarhet i sin religions- och samvetsfrihet, hemställer jag,

att riksdagen vid beslut i anledning av Kungl. Maj:ts förslag i proposition nr 139 rörande den andliga vården vid försvarsväsendet måtte uttala sig mot anordnandet av obligatoriska gudstjänster och andaktsövningar samt ävenledes mot pastors självskrivnenhet i de föreslagna kulturella utskotten vid truppförbanden.

Stockholm den 14 mars 1939.

Oscar Olsson.

I motionens syften instämmer

Knut Petersson.